

Arada bir yazılarda bu konuya değinirim. Konuyla ilgili çok okudum ama yine de kendimi bu konuda biraz boş hissedirim. Nedeni ise, eleştirmenin ancak eleştirilenin yerine başka bir şey konulduğunda anlam kazanacağını bilmekten dolayıdır. Bu kadar okumanın öğrettiklerinin başında gelen ise, devlet konusunda marksizmden önemli bir şey öğrenilemeyeceğidir. Bu görüşüm 20 yıl kadar önce İngilizcesinden okuduğum bir kitabı bu kez Türkçesinden okurken tam anlamıyla pekişti.

E.H. Carr'ın üç ciltlik Bolşevik Devrimi'nin ilk iki cildini okumuştum ama 20 yıl aradan sonraki yeniden okuma, yükselen bilgi düzeyine bağlı olarak, anlatılanların bazı yönlerine özellikle dikkat etmemi gerektirdi. Bunlardan bir tanesi de devlet teorisidir.

Marx-Engels'in özellikle Paris Komünü'nden sonra söyledikleri ve Lenin'in de tekrarladıklarıyla, Ekim Devrimi'nden sonra yapılanların birbiriyle neredeyse ilgisi yoktur.

Lenin bu konudaki başlıca yapıtı olan Devlet ve Devrim'de polemik yaparken Marx-Engels'in söylediklerini tekrarlamakla yetinir. 1871 ile 1917 arasında yeni bir sosyal devrim tecrübesi yaşanmadığı için farklı bir şey de yapamazdı.

Devrimin ardından ve iç savaş da bittikten sonra devletin zayıflaması değil daha da güçlenmesi; Sovyetlerin yönetim organları olması değil, işlevlerini artan oranda yitirmesi; parti politikasına karşı her çeşit muhalefetin yasaklanması gerçekleşir.

Bunlar olurken Lenin yaşamaktadır. O dönem yazdığı yazılarda hem Marx-Engels döneminden beri bilinenleri tekrarlar ve hem de bunlara ters pratik için de "başka yol bulunmadığını" söyler. Bir yazısında şimdiki genç kuşağın komünizmi göreceğinden söz eder, sonraki bir başkasında bu sürecin uzun sürebileceğinden –ama zamanı belirtmez- söz eder. Bu anlayış SBKP'nin daha sonraki genel sekreterlerinde de sürmüştür.

Carr her saptama için Lenin'in Toplu Eserleri'ne (Rusça) referans vermektedir.

Teoride bildiklerinden çok farklı şeylerle karşılaşmışlar. Mesela Engels (burjuva) devlete karşı yazdığı bir metinde (Rusça bilmediğim için hatırladığım kadarıyla Anti Dühring'e referans veriyor olsa gerektir) şöyle der: "İnsanları idare etmenin yerini nesneleri idare etmek ve üretim süreçlerinin yönetilmesi alacaktır. Devlet 'ortadan kaldırılmayacak', eriyip gidecektir."

Lenin aynı alıntıyı tekrarlıyor ve "üretim süreçlerini yönetmek" ile "insanları yönetmenin" birbiriyle ayrılmaz bağı olduğunu düşünmüyor.

Sonraki yıllarda sosyalist üretimin önde gelen sorunlarından birisi üretim sürecinde insan yönetimi olacaktır. Disiplinsizlik, işe geç gelmek, işe sarhoş gelmek, işten erken ayrılmak bütün sosyalist ülkelerde üretim sürecindeki insanın sorunlarıdır ve harcanan büyük çabaya rağmen bu konuda iyi bir sonuç alınamamıştır.

Lenin teoriyle yaşanan pratiğin birbirine çok az uyduğunu görüyordu ve daha uzun yaşayabilseydi herhalde bu pratiğin teorik sonuçlarını da ortaya koyacaktı.

Parti kongrelerinde tersi yönde kararlar alınmasına rağmen hayat başka tarafa doğru gidiyor. Lenin de teorik otoritesiyle bu başka tarafa doğru gidişi gerekçelendiriyor.

Lenin Rusça Toplu Eserleri'nin 25. cildinde "sınıf diktatörlüğü ile parti diktatörlüğü arasında bir fark gözetmeye kalkışmanın inanılmaz ve içinden çıkılmaz bir düşünce karışıklığı" olduğunu savunuyor. Lenin'in hastalığı nedeniyle katılamadığı 23. parti kongresinde Zinovyev, işçi sınıfı diktatörlüğünün ancak parti diktatörlüğü şeklinde gerçekleşebileceğini içeren bir karar tasarısı hazırlıyor ve buna karşı konuşan kişi ise Stalin.

Carr'ın belirttiği gibi, Bolşevikler zor bir durumu yönetmeye çalışırken akıntıya da kapılıyorlardı.

Buradan döneme ilişkin başka kaynaklardan da hareket edilerek çıkarılabilecek sonuç şudur:

sosyalizmle ilgili olarak Marx-Engels-Lenin'in Ekim devrimi öncesindeki yazılarını okumak yetmez, bu devrim sonrasında ne olduğunu, o güne kadar hakkında hiç şüphe duyulmamış ilkelerin tersinin nasıl hayata geçtiğini de öğrenmek gerekir. Asıl öğretici olan Ekim ve sonraki devrimlerin tarihidir, başka bir deyişle 20. yüzyılda komünistlerin iktidar tarihidir. SSCB'de 74, Doğu Avrupa ülkelerinde 45 yıl yaşanmış bu tarihi değil de öncesini öğrenmekle yetinmek doğru değildir.

Kitapta devlet konusuyla ilgili olarak dikkatimi çeken bir belirleme ise Bernstein ile ilgiliydi. Bernstein Almanya sosyal demokratları içinde (zamanın komünist partisinin adı böyleydi) revizyonizmin kurucusudur. Bernstein'a göre işçi sınıfı devleti yıkmamalı, tersine onu amaçları için kullanılabilir durumu getirmelidir.

1989 sonrasında (SSCB'de 1991 sonrasında) eski sosyalist ülkelerde olan da buna benzer: komünistler devlette zaten etkindiler; bu devleti parçalamak yerine kapitalizme uygun duruma getirdiler. Bu ara döneme "politik kapitalizm" adı verilir ya da üst yapıda kapitalizm egemendir ama ekonomide üretim araçları üzerinde özel mülkiyet henüz yoktur ya da çok azdır. Bu süreçte kullanılan önemli bir kavram, "politik sermayenin ekonomik sermayeye dönüşmesi"dir. Değişik parti örgütlerinin üst düzeyinde ya da ikinci kademesinde olan yöneticiler bu konuları ya da politik sermayeleri sayesinde devletin faaliyet gösterdiği alanlara rahatça ulaşabilecek durumdaydılar. Bu konumlarını zenginleşmek ya da ekonomik sermayeye dönüştürmek için kullandılar. İlk yaptıkları iş, özelleştirmeden önce gerekli üst yapıyı hazırlamaktı; özel mülkiyet yasası, kredi ve borçlar yasası, miras yasası çıkarıldı.

Sosyalizmden kapitalizme geçiş dönemi önceki yönetici kesimin politik sermayesinin ekonomik sermayeye dönüşmesi ve bu süreçte aradaki kavgalar ve tasfiyelerle birlikte yürür.

Reel sosyalizmden kapitalizme geçiş "sosyal emperyalizm" görüşünün ne kadar temelsiz olduğunu da gösterdi. SBKP ve diğer sosyalist ülkelerin parti yönetimleri birçok konuda eleştirilebilir ama bunlar burjuva değildiler; öyle olsalardı, burjuvaziye dönüşmek gibi bir süreç yaşamaları da gerekmezdi.

Mao'nun uydurduğu bu teori, Çin'in ayrı bir güç olarak ortaya çıkma planının temelidir. Nitekim Mao'nun ölümünün ardından Çin'in büyük yabancı yatırımlarla kapitalizme dönüşe yönelmesinin temeli de Mao'nun sağlığında atılır. Nixon'un Çin'i ziyareti (1972) burada özellikle önemlidir.

Yazıyı uzatmak istemiyorum. Sonuçta söylenebilecek olan şudur: bizde ya da başka bir ülkedeki devrim mücadelesi, Ekim öncesinde yazılanları temel alarak ilerleyemez. Devrim sonrasında yapılanları ve bunların teoriye ne kadar uyduğunu da görmek gerekir. Partiler ve zamanlar ayrıdır ama bu çeşitliliğin içindeki benzerlikleri de görmek gerekir. Mesela büyük ölçekli tarım üretiminin bütün sosyalist ülkelerde büyük sorun olması (teoride aksi iddia edilirdi), kuşak değişiminin sosyalist iktidarın devamında önemli yer tutması (ikinci ya da üçüncü kuşak ile devrimi yapan ilk kuşağın istekleri birbirinden çok farklı) ve çizgi değişimlerinin birbirinden çok farklı olduğu iddia edilen iki büyük partide (SBKP ve ÇKP) aynı süreçten geçerek gerçekleşmesi: Stalin'in ölümünün ardından parti içinde iktidar mücadelesi, Beria'nın tasfiyesi; Mao'nun ölümünden sonra "dörtlü çete" denilen grubun tasfiyesi...

Eğer bir dönem insanlığın üçte birini kaplayan sosyalist iktidarlar sürecinde herkes devrim öncesinde anlatılan sosyalizm teorisine önemli yönlerden uymamışsa ve üstelik herkesin "sapmaları" da birbirine benziyorsa, parti kongrelerinde alınan kararlara rağmen böyle oluyorsa; burada insanlardan çok teoride sorun var demektir.

Devletin ortadan kalkması teorisi bunlardan bir tanesidir.

Zizek'in bir yapıtında belirttiği gibi; komünistler 20. yüzyılda farklı bir devlet teorisi kurmakla ilgilenmediler.

Gerek de yoktu çünkü devletin zaman içinde söneceğini sanıyorlardı.

Sosyalist ülkelerde devlet sönmedi, tersine güçlendi; burjuva devletleri ise değişik dönüşümler geçirerek varlıklarını sürdürdüler. Bu değişiklikler sosyalistlerin devlet teorisine hayli geç olarak -1960'lı yıllarda- yönelmesini getirdi. Poulantzas, Jessop, Hirsch sayılabilecek isimlerden birkaç tanesidir. Teorileri de materyalist (marksist değil) devlet teorisi adını taşır.

Devlet bunlardan ve dönemin başka isimlerinden öğrenilmelidir, Ekim devrimi öncesinde yazılanlardan değil...